

Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli Mezheplerine Göre Mu'temmin Kıraati^a

 MEMET HAKKI AYHAN^b

Geliş Tarihi: 14.03.2024 | Kabul Tarihi: 30.04.2024

Öz: İslam'ın beş temel esasından biri olan namazın, makbul olabilmesi için birtakım rükünleri vardır. Onlardan biri de namazda kıraat yapmaktır. Kıraatin ne olduğu konusunda ulema naslardan hareketle ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimler kıraatin Fatiha süresi olduğunu söylerken, bazı âlimlerde kıraatin Kur'an'ın herhangi bir yerini kıraat yapmaktan ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Kıraat, tek başına namaz kılana farz olduğu noktasında ihtilaf yokken imamın arkasında namaz kılana farz olup olmadığı noktasında ihtilaf edilmiştir. Zira bu ihtilaf, bazen kıraati yetiştiremeyip ruku' hatta secde de anca imama yetişme durumuna sebebiyet vererek cemaat arasında cemaat birlikteliğini sekteye uğratacak bir görüntüyü meydana getirmektedir. Buradan hareketle bu makalede, ihtilaf konusu olan kıraatin, ne olduğu, imamın arkasında namaz kılan kişinin kıraatle mükellef olup olmayacağı ve ehlisünnet mezheplerinin delilleri, karşılaştırmalı bir bakış açısı ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, namaz, kıraat, mu'temmin, mezhepler.

^a Bu makale, yazarın İğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde hazırladığı *Me'mumun (İmama Uyan Kişi) Kıraati* isimli Yüksek lisans seminerinden istifade edilerek oluşturulmuştur.

^b İğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Programı
muhammed_hakki@hotmail.com

The Qiraat of the Mu'tam According to the Hanafi, Shafi'i, Maliki and Hanbali Sects

Abstract: Prayer, which is one of the five pillars of Islam, has a number of rituals in order for it to be acceptable. One of them is to perform qiraat in prayer. The scholars have differed on what qiraat is based on the Qur'anic verses. Some scholars say that qiraat is the duration of Fatiha, while others say that qiraat is the recitation of any part of the Qur'an. There is no dispute that qiraat is obligatory on the one who prays alone, but there is a dispute as to whether it is obligatory on the one who prays behind the imam. Because this dispute sometimes leads to the situation of not being able to perform the qiraat and barely catching up with the imam in ruku' or even prostration, creating an image that will disrupt the unity of the congregation among the congregation. From this point of view, this article will examine what the Qiraat, which is the subject of dispute, is, whether the person praying behind the imam is obliged to perform the Qiraat, and the evidence of the Ahl al-Sunnah sects, from a comparative perspective.

Keywords: Islamic law, prayer, qiraat, mu'tam, sects.

Giriş

İnsanlığı yokluktan varlık âlemine çıkararak Allah, insanoğlundan kendisine kulluk etmesini istemiştir. Kulluk, biri genel diğeri özel olmak üzere iki mana barındırmaktadır. Genel manası ile Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için Allah'ın rızasına dayalı olan her mubah iş kulluk sayılır. Özel olarak da İslam'ın beş esasını yerine getirmek gibi kulun yapmakla mükellef tutulduğu ibadetler manzumesidir.

Kulun, özel mana da kullanılan kulluk vazifelerinden biri konumuzun üst başlığı olan namaz ibadetidir. Allah, kitabı kerimde namazın farz oluşunu bildirmekle beraber yerine getirme şeklini beyan buyurmamıştır. Namazın nasıl olması gerektiği hususunu Allah Resulünün (s.a.v), tatbikinden anlıyoruz. Hz peygamberin uygulamasından hareketle namazın, Allah'ın rızasına uygun olabilmesi için ulema namaz için bir takım şart ve rükünler ortaya koymuştur. Bu rükünlerden birisi de bizim konumuzu teşkil eden kıraattir.

Namazda kıraatten kastın ne olduğu ve kıraat yapmanın durumu gerek tek başına kılınan namaz gerekse imama uymak suretiyle kılınan namazlarda mezhepler arası ihtilafa sebebiyet vermiştir. Kıraatin ne olduğu ve tek başına veya cemaatle kılınan namazlarda kıraatin kim tarafından icra edileceği, aynı şekilde tartışma konusu olmuştur.

İmama uyan kişinin kıraat yapıp yapmaması etrafında mezhep mensupların birbirine uyup uymaması konusunda mezhepsel tartışmalar vaki olmaktadır. Ayrıca imamın arkasında kıraat yapanların bazen kıraatini bitirmediğinden dolayı imamlarla rükû'ya gitmesini engellemeye sebebiyet vermesi ve kıraatin mutlaka yapılması gerekip gerekmediğini kestiremediği için namaz safında kıyam ve ruku' da olanların oluşturduğu bir insicam bozukluğu da vaki olmaktadır. Bu sebeple biraz da olsa meseleyi irdeleyip ortaya koymak için girilen bu çalışmada, Mezheplerin konuya dair görüşleri ve delilleri ele alınarak, fukahânın konuyla ilgili tartışmaları tarafsız bir şekilde sunulmaya çalışılacaktır. Nihayetinde de bazı âlimlerce

tercih edilen görüş ve sebebini belirtilerek tamamlanacaktır.

Yukarıda belirtilen sorun ve hedef doğrultusunda bu tür bir çalışmaya uygun bazı bilimsel yaklaşımlar takip edilecektir. Bunlardan ilki olan Tümevarım yaklaşımıyla mezheplerin görüşleri, delilleri ve bununla alakalı tartışmalar ele alınacak. Daha sonra betimleyici ve analitik yaklaşımla: elde edilen bulgular üzerinden inceleme, analiz ve gerekli değerlendirmeler yapılarak sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Fukaha tarafından çeşitli bölümler ve farklı isimler altında ele alınan konumuz birçok fıkıh kitabında yerini almıştır. Genel olarak fukaha konuyu kendi mezhebinden yola çıkarak yine kendi mezhebinin delillerine daha çok yer vererek dar bir çerçevede açıklamaya ve özetlemeye çalışmıştır.

Günümüzde ise yaptığımız araştırma neticesinde konumuzu bizim ele alacağımızdan daha dar çerçevede ele alan müstakil bir akademi çalışması olarak sadece İmam Ebu Hanife ve İmam Evzâî arsındaki ihtilafı değerlendiren “Evezâî ve Hanefi Fakihlerin Görüşü Bağlamında Namazda Kıraat ve Me'mumun Kıraati” adlı çalışma vardır.

Bu çalışma giriş ve alt başlıkları barındıran iki bölüm şeklinde ele alınmış olup nihayetinde çalışmamızın sonucu ve kaynakçalar ile tamamlanacaktır.

1. Kıraat

1.1. Sözlük ve Terim Anlamı

قراءة ifadesi القرآن kelimesi gibi اقرأ'nın mastarı olup, Kur'an-ı kerimde, kıraat yerine تلاوة ve اقرأ ifadeleri geçmektedir.

قُرْآنًا مَجْمُوعًا وَقُرْآنًا¹ İN Şüphesiz onu toplamak (kalbinde) ve onu okumak (yani senin okumanı sağlamak) bize aittir. وَرَبِّكَ الْقُرْآنَ تَرْتِيبًا².

¹ Muhammed b. Mukrim b. Ali Ebu-l Fadl Cemaluddin İbn Manzûr el- Ensari (ö. h711), *Lisanu'l Arab*, (Daru'l sadir, Beyrût, 3. Baskı, h. 1414) 1/128.; Dr. Sâdî Ebû Cîb, *El Kamûsü'l Fıkhî* (Dar'ul Fıkr, Suriye, 1408/1988), 297.

² Kıyâme,75/17

Kur'an-ı tane tane oku.³ Lügatte, okuma anlamında kullanılmaktadır.⁴

Fıkıh ıstılahında ise namaz esnasında Hanefilere göre, Kur'an'dan en az üç kısa ayet miktarı, cumhura göre ise Fatiha süresini okumak anlamındadır.⁵

Yukarda ifade edilen sözlük ve terim anlamlarını, Kur'anı kerim ve hadisi şeriflerden aşağıda verildiği üzere istişhad olarak da getirilebilir.

Kur'an'ı kerimde, namazda kıraat yapmak manasını taşıyan, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun"⁶, "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nail olasınız."⁷ Hadisi şeriflerde de kıraate delalet eden hadislerin varlığı çoktur. Onlardan bir kaçışu şekildedir; "Fatiha'yı okumayanın(Kıraat yapmayanın) namazı yoktur."⁸ "Fatiha siz namaz yoktur."⁹ Ebû Ma'mer, biz Habaza'a sorduk; Allah Resulü(s.a.v), öğlen ve ikinci namazların da kıraat yapıyor muydu? Kendisi "evet" deyince bunu nerden biliyorsunuz dedik, o da; " Sakalının hareketi ile" diye cevap verdi.¹⁰ Adıyy, Berâe'den işittim Hz. Peygamber (s.a.v)'den Şu hadisi naklediyordu; "Hz. Peygamber (s.a.v) seferde idi yatsı namazını kıldı.

³ Muzemmil, 73/4

⁴İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, 1/129

⁵ Ali b. Ebû Bekr b. Abdullah el-Celil el-Merğînânî(ö.h.593), *el- Hidâye fî şerhi bidâye*, (Daru'l ihya turasi'l arap, Beyrût , thk. Talal Yûsuf, h.1431) 1/50; Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman eş- Şafîî(ö.h.204), *El- Umm*(Daru'l marife, Beyrut, 1410/1990), 1/129; Ali b. Muhammed er-Reb'î, *et-Tebşire* (Vizarteu'l Evkaf ve Şûni'l İslamiyye, 1412/2011),1/266; Muvaffukuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme(ö. 620), *el- Muğnî*(Darru'l alimi'l Kutub, Riyad, 1417/1997), 2/146; Prof Dr. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri*,(Ensar neşriyat, İstanbul, 2005), 307

⁶ Prof Dr. Hayrettin Karaman vd, *Kuran Yolu Meali*, (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008), Müzzemmil, 73/20

⁷ Araf suresi, 7/204

⁸ Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah el- Buhari(ö. 256), *Sâhihi Buhâri*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır (Dari tûku'n necat, h,1422), Kitabu'l âzan, 92

⁹ Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl ed- Dârimî(ö.255), *Süneni Darimî*,(Daru'l muğni li'n neşr ve't tevzi', Suudi Arabistan, 1214/2000), Kitabu's sâlât, 36

¹⁰ Buhari, Kitabu's sâlât, 93

Rekâtların birinde Tin suresini okudu.”¹¹ Cabir b. Semure, Allah Resulü (s.a.v)’in, öğlen ve ikinci namazında, Târık, Burûc ve bunlar gibilerini karaat yaptığını rivayet ediyor.¹²

1.2. Namazda Kıraat

1.2.1 Hanefiler

Namazda kıraat yapmak namazın bir rüknüdür. Kıraatin ne olduğu ile alakalı Hanefi mezhebi cumhurdan farklı görüş beyan etmektedir. Hanefiler içerisinde, “Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun”¹³ “Seninle beraber olan(hafızanda) olan Kur’an’dan sana kolay geleni oku.”¹⁴ Ayet ve hadislere binaen Ebu Hanife’ye(ö.150) göre en az bir ayet, imam Muhammed(ö.189) ve İmamı Yusuf’a(ö.182) göre en az üç ayet okumak gerekir.¹⁵

1.2.2. Hanefiler Dışındaki Üç Mezhep

Hanefiler dışında kalan Maliki, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre, namazın rüknü olan kıraatı ifa etmekten maksat, Fatiha süresini okumaktır. Namazın tek başına olması, açık namaz veya gizli namaz olması arasında bir ayırımı gidilmiyor. İmam Ahmed b. Hanbel’den, namaz kıraatında, Fatiha’nın farz olmadığı, Kur’an’ın herhangi bir yerinde bir ayet okumanın kâfi geleceğine dair Ebu Hanife’nin görüşüne muvafık bir rivayet nakledilmiştir.¹⁶

Hanefiler dışında kalan cumhur görüşlerini Hz. Peygamber’in (s.a.v), kıraatle alakalı;

¹¹ Muslim b. Haccac abu’l Hasan el Kuşeyri en-Nesâybürî(ö. 261), *Sahihü Muslim*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki,(Daru’l ihyâu’t turas el-Arabî, Beyrût, h, 1431), Kitabu’s sâlât, 467

¹² Ebu Dâvûd Süleyman b.Aşas el- Ezdi es- Sicistânî,(ö. 275) *Süneni ebi Davûd*, thk. Şuâyb el- Arnâvût(Daru-r Risale-l Alemiyye, 1430/2009), Kitabu-s Sâlât, 130

¹³ Muzemmil, 73/20 فَأَقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

¹⁴ Muslim, Kitabu-s Sâlât, 397; İbn Mâce Ebu Abdullah Muhammed b. yezid el-Kuzûyinnî, *Süneni İbn Mâce*, thk. Şuâyb el- Arnâvût,(Daru-r Risale-l Alemiyye, 1430/2009), Ebvâbu evkâti sâlât ve sünne, 72

¹⁵ Osman b. Ali b. Muhcin el- Bâri’, Fahrüddin ez-Zeyleî el- Hanefî,(743) *Tebyinu’l Hakaik âlâ şerhi kenzu dekâik*,(Matbaatu’l kübra el- Emirî, 1313), 1/104; Vehb b. Mustafa ez-Zuhaylî, *Fikhu’l islamî ve edilletihî*,(Daru’l fikr, Dimeşk, h.1433),2/830-831

¹⁶İmam Şafii, *el- Umm*, 1/129; İbn-i Kudâme(ö. 620), *el- Muğni*, 2/142

“Fatiha okumayanın namazı yoktur.” (Makbul değildir.)¹⁷
“Ummu'l Kur'an'ın okunmadığı her namaz eksiktir, o namaz eksiktir.”¹⁸ Rivayet edilen bu ve bu manada olan hadislerle dayandırmaktadırlar.¹⁹

2. Mu'tem / Me'mum (İmama Uyan)

2.1. Lugat ve İstilah Anlamları

Me'mum kelimesi lügat anlamı, مَمٌّ kelimesinin ismi mefûl'u olup mazi fiili, kastetti, uydu gibi manalarda kullanılmaktadır. Te-yemmüm de temiz toprağa kastetmek manasında olması ve sulâsi mücerredi de مَمٌّ olması noktasında me'mum ile aynı kökte birleşirler. Me'mun ismi meful olup kasteden yani uyan kimse anlamındadır.²⁰ مؤتم ise yine sulasi mücerret olarak Me'mumla aynı köke sahip, uyan kişi anlamında iftiâl babından gelen ismi fail bir kelimedir.²¹ İstilah anlamı olarak me'mum ve mu'tem lügat anlamlarına yakın olup, imama uyararak namaz kılan kişi anlamında ifade edilmektedir.²²

Hanefilere göre Me'mumun imama iktidasında aşağıda açıklanacağı üzere üç farklı durumu mevcuttur. Bunları beyan etmemiz, ileriki satırlarda asıl meselemiz olan me'mumun kıraatinde bu sayılan durumlardan lahik ve mesbukun namaz kılma keyfiyetinden kaynaklıdır. Lâhik imamdan ayrı kıldığı rekâtları imamla beraber kılıyormuş gibi kabul edilir ve kıraat yapmaksızın namazını tamamlar. Mesbûk ise kaçırdığı namazlarda imamdan bağımsız, tek başına namazını kılar ve kıraatini de kendisi yapar.²³

¹⁷ Dârimi, *Sünen*, Kitâbu's Sâlât, 36 لا صلاة لمن لم يقرأ فاتحة الكتاب

¹⁸ Ahmed b. Husayn b. Ali b. Musa Ebu Bekr el-Beyhakî, *Mârifetu's Sünen ve'l Asar* (Camiatud'dirasatu'l İslami Dimeşk 1412/199) 2/355

كل صلاة لم يقرأ بها القرآن فهي خداج فهي خداج

¹⁹ İmam Şafîî, *El- Umm*, 1/129; er-Reb'î, *et-Tebşire*, 1/266; İbn-i Kudâme, *el- Muğni*, 2/146;

²⁰ İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, 12/23-24

²¹ Ebû Cîb, *El Kamûsû'l Fıkhi*, 23

²² Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri* 359; Ebû Cîb, *El Kamûsû'l Fıkhi*, 23

²³ Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Şemsu'l eimme es-Serahsî(ö. 483), *el-Mebsût*, (Dar'l ma'rife, Beyrût, 1414/1993), 1/186

Me'mum, İmama uymaya başladığı vakte göre, müdrik, mesbuk ve lahik olmak üzere üç vasıfla uyar bunları şu şekilde tanımlayabiliriz;

Müdrik: İmama ilk rekâttan itibaren uyan ve bütün rekâtları kaçırmadan imamla beraber kılan kişiye denir.²⁴

Mesbûk: İmama namazın herhangi bir yerinde uyan ve kaçırıldığı rekâtları tek başına kılan kişiye denir.²⁵

Lâhik: Namazda imamın arkasında uyuklama, izdiham gibi durumlarda abdestinin bozulması ve abdest alıp namazına kaldığı yerden devam eden kişidir.²⁶ Lâhik kavramı, Hanefilerin kullandığı bir kavram olup Mâliki, Şafiî ve Hanbeli mezheplerinde muktedinin durumu daha çok mesbûk kavramı içerisinde değerlendirilir.²⁷

2.2. Mu'temmin Kıraatinin Değerlendirilmesi

Dört mezhep fukahası Kıraatin -sesli veya sessiz okunduğu namazlar arasında ayrıma gitmeksizin – namazın bir rûknü olduğu konusunda ittifak etmektedirler. Ancak cemaatle kılınan namazlarda mütemminin kıraati- imam uyan kişinin bir şey okuyup okumayacağı- noktasında ihtilaf etmektedirler.²⁸ Bu ihtilaf neticesinde detayları her başlık altında inceleneceği üzere dört farklı görüş ortaya çıkmaktadır.

1. Hanefilere göre Me'mûm hiç bir şekilde kıraat yapmaz. İmanın kıraati me'mûmun kıraati yerine geçerli olur.

2. Maliki mezhebine göre, İmanın kıraati gizli yaptığı yerlerde me'mûm kıraat yapar. İmanın kıraati cehri yaptığı namazlarda me'mûm kıraat yapmaz.

3. Şafii mezhebine göre, açık ve gizli namazlar arasında bir ayırım yapmayıp me'mûmun her namazda kıraat yapması gerektiğini savunur.

²⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri* 413

²⁵ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri*, 366

²⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri*, 324

²⁷ Hüseyin Kayapınar, *Lâhik*, DİA,(Ankara), 27/53-54

²⁸ El- İmamü'l Kâdî Ebi'l Velid Muhammed b. Ahmed ibn Rüşd el- Kurtubî (ö.595), *Bidayetü'l Muctehid ve Nihayetü'l Muktesid*, (Naşirûn yayın, Beyr'ut, 1463/2015), 123

4. Hanbeli mezhebine göre, Me'mûm gizli namazlarda kıraat yapar, cehri namazda ise imamın sesini duymadığı zamanlarda kıraat yapar.²⁹

2.2.1. Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebine göre, cehri ve sırrı namazlar arasında bir ayrıma gitmeksizin imamın kıraati me'mûm içinde kıraat sayılır.³⁰ Me'mûmun kıraat yapması İmam Ebu Hanife ve imam Ebu Yusuf'a göre tahrimen mekruh olur. Hidaye sahibi Merğînânî(ö.593) ve Hidaye Şârihi el-Aynî(ö.855), İmam Muhammed'e göre me'mûmun kıraat yapmasının mekruh olmadığını, Me'mûmun kıraat yapmasının ihtiyaten iyi olduğunu nakleder.³¹ Kemal ibn-i Hummâm, imam Muhammed'den gelen rivayetin, Zâhiru-r Rivaye'de olmadığını, sahih olanın ona göre de me'mûmun kıraat yapması mekruhtur. imam Muhammed, "imamın ardında ister açık ister gizli namaz olsun kıraat olmaz." dediğini ve bunun rivayetçilerin çoğunun görüşü olduğunu yazar.³²

Hanefiler'den Serâhsî, İmam Muhammed'in görüşünü teyit etme noktasında, Zeyd b. Sâbit, Sa'd b. Ebi Vakkâs gibi bazı sahabelere göre me'mûmun kıraati namazı ifsâd edeceğini söyler. Yukarıda imam Muhammed'e nispet edilen ihtiyaten okuma durumu da aslında kıraat yapmanın aksine kıraat yapmama olduğunu söyler. Çünkü ihtiyat: İki delilden en güçlü olan ile amel etmektir. "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunabilirsiniz.³³ Ayetinde buyrulduğu üzere "kulak verme" ve "susma" emrinden dolayı ihtiyat olanın kıraatin yapılmamasıdır.³⁴

²⁹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l Muctehid*, 150; Muhammed Mahmud Şeltût ve Muhammed Ali es-Sâyis, *Mukarenet'ul mezahîb fi-l Fikh*, (İrşad yayın, İstanbul, 1439/2018), 41-42

³⁰ Merğînânî, *Hidaye*, 54

³¹ Merğînânî, *Hidaye*, 54; Ebu Muhammed b. Mahmud b. Ahmed Bedruddîn el-Aynî(ö.855), el- Binaye Şerhu'l Hidaye, (Daru'l kutubi'l ilmiyye, Beyrût, 1420/2000) 2/319

³² İmam Kemaleddin b. Hummam Muhammed b. Abdu-l Vahid es-Sivasî, *Fethu'l Kâdîr*,(Daru'l fikr, Lubnan,1389/1970),1/341

³³ A'raf, 7/204 وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

³⁴ İbn Hummam, *Fethu' Kâdîr*, 1/341; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahîb*, 41

Hanefi Mezhebinin Delilleri

Hanefi mezhebi, yukarda ifade ettiğimiz gibi imama uyan kişinin kıraat yapmaması ve imamın kıraat-ı imama uyan kişi içinde yeterli olacağını savunur. Bu görüşlerinde dayandıkları deliller ise aşağıdaki gibidir. Kitaptan delilleri:

A'raf suresinde geçen, "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunasınız."³⁵ Ayeti kerimesini delil getirirler. Ayette ki istişhad noktası *فَأَسْتَمِعُوا* ve *وَأَنْصِتُوا* ifadeleridir. *فَأَسْتَمِعُوا* ifadesi, sesli namazlar için geçerli iken *وَأَنْصِتُوا* ifadesi açık ve gizli namazlara şamildir.³⁶ Hanefi âlimleri, bu ayeti kerimenin namaz hakkında nazil olduğunu, Ahmed b. Hanbel'in(ö.264), "bütün insanlar bu ayetin namaz hakkında nazil olduğuna dair icma' etmiştir." Sözüne dayandırmaktadırlar.³⁷

Hanefilere muhalif olanlar, ayetin namazda kıraati dinlemekle alakalı olmadığını savunurlar. Zira ayeti kerime, Kur'an'ın kıraatinden başka bir şeyle meşgul olunmaması gerektiğini ifade eder. Çünkü ilk zamanlarda insanların namazda konuştuklarını ve bu ayetin namazda konuşmayı yasaklamak için nazil olduğunu söyleyerek³⁸ Hanefilerin gerekçelerine karşı çıkmışlardır.³⁹ Yine *وَأَنْصِتُوا* ifadesi sırf susma olarak anlaşılması dil zevkine aykırı olur ki bu kelimenin asıl anlamı işitilen bir şeyi derin bir tefekkürle dinlemek suretiyle susmayı ifade eder. Bunu sessiz namazlar için düşünmek mümkün değildir.⁴⁰

Buna mukabil Hanefi fukahası şayet ayet, namazda kıraati dinleme ile alakalı nazil olmadığını kabul etsek de burada asıl olanın sebebin hususiliği değil lafzın umumiliği ilkesine bağlı kalın-

³⁵ A'raf, 7/204

³⁶Alaeddin Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed el- Kâsânî(ö.587), *Bedâiu-s Sanâi' fi tertibi-ş Şerâi'* (Daru'l kutubi'l ilmiyye, 1406/1986),1/111;

³⁷Ahmed b. Huseyn b. Ali b. Musa Ebubekir el- Beyhak'î, *Sünenü'l kübrâ*,(Daru'l kutubu'l ilmiyye, Beyrût, 1423/2004), Cımau ebvâbi sıfati-s Selât, 132

³⁸El- Beyhak'î, *Sünenü'l kübrâ*, Cımau ebvâbi sıfati-s Selât, 132

³⁹Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahib* 47

⁴⁰İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, 2/99; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahib* 47

ması gerektiğini ve dolayısıyla me'mûmun namazda kıraati dinlemesi gerektiği ifade ederler.⁴¹

Sünnetten Delilleri

1. İbn-i Ömer' den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Her kim imamın arkasında namaz kılsa imamın kıraati onunda kıraati sayılır".⁴² Hanefilere göre bu hadisin "kıraatsız namaz yoktur."⁴³ Hadisi ile çelişmediğini, imamın kıraat yapması cemaatin okuyacağı kıraat yerine de kaimdir. Zira imam kendisine uyulsun diye tayin edilmiştir.⁴⁴

2. İmran b. Huseyn' den nakledildiğine göre, Allah resulü öğlen namazını kılarken bir adam onun arkasında A'la süresini kıraat yapmış Hz. Peygamber namazını bitirdikten sonra dönüp "hanginiz kıraat yaptınız" deyince bir adam çıkıp ben yaptım dedi. Bunun üzerine Allah resulü "sizden biriniz benimle çekişiyor sandım" buyurdu.⁴⁵ Bu ifade imamın arkasında namaz kılanın kıraat yapmasına delalet eder. Ayrıca öğlen namazı, kıraatin gizli yapılması gereken bir namazdır. Allah resulü, öğlen namazında bunu yasaklıyorsa sesli namazlarda evleviyetle yasaklamıştır.⁴⁶

3. Ebu Hureyre' den gelen rivayette Allah resulü şöyle buyurmuştur: "imam kendisine uyulması için tayin edilmiştir. O tekbir getirdiğinde sizde tekbir getirin. O kıraat yaptığında siz susun".⁴⁷

Hanefilerin delil olarak sundukları bu hadisler, muhalifleri tarafından, imama uyanın kıraati yapmamasını ifade eden hadislerin

⁴¹İbn-i Abidin Muhammed Emin b. Amr b. Abdulaziz Abidin ed- Dımeşkî el- Hanefî(ö.1252), *Reddu'l Muhtâr alâ durru'l Muhtâr*,(Daru'l fikr, Beyrût, 1386/1966), 1/546; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahîb*, 42

⁴² Ebu'l Hasan Ali b. Ömer el- Bağdadî ed- Darekutnî, *Sümeni Darekutnî*, (er- Risale yayın, Beyrût, 1424/2004),2/260, 1502

⁴³ Müslüm, *Sahih-i Müslüm*, 396

⁴⁴ El- Kâsânî, *Bedâiu-s Sanâi' fi tertibi-ş Şerâi'*, 1/111

⁴⁵ Müslüm, *Sahih-i Müslüm*, 398

⁴⁶ Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahîb*,43; ez-Zuhaylî, *Fıkhul' islamî ve edilletihi*, 2/83; İbn-i Hummam, *Fethu'l Kâdir*, 1/339

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Musnedi imam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavut vd. (Risale yayın, 1421/2001), 10/285.

muhaddisler tarafından zayıf görüldüğünü, dolayısı ile delil olamayacağı şeklinde eleştirilmiştir. Bu hadisler sahih olsa bile, Fatihâ'dan sonra okunan zammı sure için Allah resulü, kıraat yapılmasını buyurmuştur. Nitekim bu surenin okunması da sünnettir. Öğlen veya ikindi namazı gibi sessiz namazlarda Hz. Peygamber' in(s.a.v) mu'temmin kıraatını yasaklaması meselesi de aslında kıraat yapan kişi sessiz bir şekilde kıraat yapması gerekirken sesli kıraat yapıp Hz. Peygamber' in(s.a.v) kıraatine karışıklık verdiği için dolayı yasaklanmıştır. Memum tarafından hiç kıraat yapılmaması şeklinde bir yasak anlaşılmaz.⁴⁸

Hanefilerin Kıyas Olarak Sundukları Delilleri

Me'mûma kıraat farz olsa idi diğer rükünlerin mesbûktan düşmediği gibi kıraatında düşmemesi gerekirdi. Mesela me'mûm ilk rekâtın rükû'nda imama yetişmediğinde o rekâtı, namaz bittiğinde kılacaktır. Ancak kıraati kaçırıp rükûda imama yetiştiğinde, namaz bitiminde kalkıp yapmadığı birinci rekâtın kıraatını yapmayacaktır.⁴⁹

Yapılan bu kıyas Hanefiler'in muarızları tarafından şu şekilde eleştirilmiştir: mesbûk'un, kaçırıldığı kıraati, yapmayıp kaçırıldığı rekâtı iade etmesinin sebebi kıraatin konumu olan kıyam geçmiştir. Bu durum me'mûm için gerçekleşmiyor. Bu sebeple me'mûmun, mesbûka kıyas yapılması yanlıştır.⁵⁰

Sonuç olarak Hanefiler, delil olarak getirmiş oldukları ayetin umumiliğine ve getirdikleri hadislerin sıhhatine ve kıyasa dayanarak, me'mûmun imamla beraber kıldığı namazlarında kıraati yapmayıp açık namazlarda imamın kıraatını dinlemesi, sessiz namazlarda da susarak namazını eda etmesi gerekir.

⁴⁸ Ebu Zekeriyya Muhyididin Yahya b. Şeref en- Nevevi (ö. h 676), *Mecmu' Şerhu Muhezzeb*, (Daru'l Fikr), 3/367; Muhammed b. Feramirz Molla Husrev(ö.h.880), *Dureru'l Hukam Şerhu Ğureru'l Ahkâm*, (Daru İhyai Kutubi'l Arabiyye), 1/123; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahîb*, 47

⁴⁹ İbn-i Kudâme, *Muğni*, 2/269; Said Havva, *el-Esas fi-s Sünne ve Fikhihi*, (Daru'l Selam, 1414/1994), 2/680; ez-Zuhaylî, *Fıkhü'l İslamî ve Edilletihi*, 2/833

⁵⁰ Ebubekr, ed- Dimiyati, *İ'netu-t Talibiin*, (Daru'l Fikr, 1418/1997), 1/162; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahîb*, 47

2.2.2. Maliki Mezhebi

Maliki mezhebine göre namazın rüknü olan kıraati ifa etmekten maksat Fatıha süresini okumaktır. Namazın tek başına olması, açık namaz veya gizli namaz olması arasında bir ayırımı gidilmiyor. İmam malik' ten gelen rivayette kim tek başına namaz kılarken namazının iki rekâtında Fatıha'yı okumazsa namazı fasittir.⁵¹

Me'mûmun kıraatine dair ise Maliki mezhebi yukarda hakkında değerlendirme yapılan Hanefi mezhebi ve ileride anlatılacak olan Şafii mezhebinden farklı görüş beyan etmişlerdir. Her iki mezhep tarafından delil olarak kabul edilen nasları kabul ederek iki mezhep arasında orta bir yol tutmuşlardır.

Maliki Mezhebinin Delilleri

Kur'an'dan Delilleri

“Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunabilirsiniz.⁵² Bu ayetin cehri namazla alakalı bir emir olduğunu dolayısı ile cehri namazlarda me'mûmun imamın kıraatini dinleyip sukut etmesi gerekir.⁵³ Nitekim şu hadiste bunu desteklemektedir:

Ebu Hureyre' den gelen rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v) cehri olarak kıldığı namazdan ayrılınca “biri biraz önce benimle beraber okudu mu”? Buyurdu. Bunun üzerine bir adam evet deyince Allah resulü “bende biri benimle tartışıyor mu dedim” Ebu Hureyre, insanlar Allah resulünü işittikten sonra bir daha Allah resulünün cehri okuduğu namazlarda kıraat yapmadılar dedi.⁵⁴

Sünnetten Delilleri

1. İbn-i Ömer' den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Her kim imamın arkasında namaz kılarca imamın

⁵¹ Ebu Amr Yusuf b. Abdullah en- Nemirî el- Kurtubî,(463) *el- Kafî fi fikhi ehli medine*,(Riyad yayın, Suud, 1400/1980), 1/201; İbn Rüşd, *Bidayetü'l Muctehid ve Nihayetü'l Muktesid*, 124.

⁵² A'raf, 7/204 وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

⁵³ Ez-Zuhâylî, *Fıkhu'l islâmî ve edilletihi*,2/838

⁵⁴Ebu Abdurrahman en-Nesâî, *Süneni Nesâî*, thk. Abdulfettah ebu Gudde,(İslami yayınlar yayını, Halep,1406/1986), Kitabü'l İftitah, 27; El- Beyhaki, *Sünenü'l Kübra*, 2/224

kıraati onun da kıraati sayılır”.⁵⁵ Bu hadis cehri namazlar ile alakalı olup gizli namazlarda ise me’ mûmun kıraati kendisine aittir. Ayette ki ifade imamı işitmeye delalet ediyordu ki burada öyle bir durum söz konusu değildir.⁵⁶

2. “O tekbir getirdiğinde sizde tekbir getirin. O kıraat yaptığında siz susun”.⁵⁷

3. Hz. Peygamber (s.a.v) kıldığı namazdan ayrılınca “biri Kur’an’dan benimle beraber okudu mu”? Buyurdu. Bunun üzerine bir adam evet deyince Allah resulü “bende biri Kur’an hakkında benimle tartışıyor mu dedim, gizli okuduğumda siz okuyun, sesli okuduğumda hiç kimse benle okumasın” buyurdu.⁵⁸

4. Ebu Hureyre’den gelen rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v), her kim namaz kılar namazında ümmü’l Kur’an-ı(Fatiha) okumazsa namazı eksiktir. Namazı eksiktir. Namazı eksiktir, tam değildir.” Buyurmuştur.⁵⁹

5. Cabir b. Abdullah’ tan gelen rivayette Hz, Peygamber (s.a.v) “her kim namaz kılar, namazda ümmü’l Kur’an-ı okumazsa namaz kılmamış olur. Ancak imamın arkasında olursa durumu müstesnadır”. Buyurmuştur.⁶⁰

Maliki mezhebi, Hanefi’lerinde savundukları delilleri kabul edip savunmuşlardır. Bu deliller başta ayeti kerime olmak üzere yukarıda ifade edilen hadisi şeriflerdir. Bu hadisi şeriflerin çoğu bağlamın dışında değerlendirildiğine dair mezhebin muarızları tarafından eleştirilere tabi tutulmuştur. Hanefiler bölümünü ele aldığımızda eleştiri babından gelen değerlendirmeleri yazdık.

Malik’i âlimleri, “Her kim namaz kılar, namazda ümmü’l Kur’an-ı okumazsa namaz kılmamış olur. Ancak imamın arkasında

⁵⁵ Ed- Darekutnî, *Süneni Darekutnî*, 2/260, 1502

⁵⁶ Seyid Sabık, *Fikhu’s Sümne*, (Daru’l kitabî’l arabî, Beyrut, 1397/1977), 1/159

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Musnedi*, 10/285.

⁵⁸ Ed- Darekutnî, *Süneni Darekutnî*, 2/126, 1265

⁵⁹ En-Nesâî, *Süneni Nesâî*, Kitabu’l İftitah, 22; Malik b. Enes(ö. h.179), *El- Mudevvene*, (Daru’l kutubi’l İlmîyye, 1415/1994), 1/165

⁶⁰ Malik b. Enes, Muvatta, (Daru’l İhyau’t Turas el- Arabî, Beyrut, 1406/1985), Kitabu’s Sâlât, 38; Malik b. Enes, *El- Mudevvene*, 1/165

olursa durumu müstesnadır". Manasını barındıran hadislerle, "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunasiniz.⁶¹ Ya da "Fatiha siz namaz yoktur."⁶² Manasında ki umuma delalet eden naslardan, Cehri namazlarda kıraatin yapılmasını öngören hadisleri tahsis etmişlerdir.⁶³

Sonuç olarak Malik'i mezhebi için şunu ifade edebiliriz: namaz da kıraatin (Fatiha'nın) yapılması farz olup, tek kılınan namazlarda herkes tarafından kıraat yapılması gerekir. İmamla beraber kılınan namazlardaki durum ise kıraatin açık okunduğu namazlar olunca kıraatin yapılmaması, kıraatin gizli olduğu namazlar olunca da kıraatin me'mûm tarafından yapılması sünnettir/mustehabtır.

2.2.3. Şafii Mezhebi

Cumhurda gibi Şafii mezhebinde de kıraat farzdır. Ancak şu kadar var ki, Şafii mezhebin de Fatiha suresi, kıraat olarak dört rekâta da farz olarak değerlendirilmiş olup tek bir harf dahi bilerek veya bilmeyerek eksik kalması halinde kıraat tam ve kâmil olmadığından namaz makbul olmayacaktır.⁶⁴ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) "Fatiha siz namaz makbul değildir." buyurmuştur.⁶⁵ Ayrıca imam Şafii ve Şafii mezhebine göre Fatiha suresi besmele ile yedi ayet maktadır. Bu münasebetle bismelenin de bilerek veya sehven terk edilmesi namazı bozacaktır.⁶⁶

Şafii mezhebine göre, gizli veya açık namazlar arasında bir ayırım olmaksızın imamın Fatiha'yı kıraat yapmasının yanı sıra me'mûmun da Fatiha'yı kıraat yapması farzdır.⁶⁷

⁶¹ A'raf, 7/204

⁶² Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l Âzan, 93

⁶³ İbn Rüşd, *Bidayetü'l Muctehid ve Nihayetü'l Muktesid*, 151; Ebu Amr en- Nemirî, *el-Kaifi fi fikhi ehli medine*, 1/201

⁶⁴ İmam Nevevi, *Mecmu'*, 3/365; Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş- Şirâzî, *Muhezzeb*, (Daru'l Kutub'il İlmiyye), 1/138

⁶⁵ Buhari, *Sahihi'l Buhari*, Kitabu'l âzan, 92

⁶⁶ İmam Şafii, *El- Umm*, 1/129; Ebu Zekeriyya Muhyididin Yahya b. Şeref en- Nevevi, *Ravdatu-t Talibin ve Umdetu'l Müttin*, (Mektebu'l İslam, Beyrut),1412/1991,

⁶⁷ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el- Gazâlî, *el- Vesît*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim,(Daru-s Selam, Kahire, 1417), 2/109

Şafii Mezhebinin Delilleri

1. Müzzemmil süresinde ifade buyrulan “Kur’an’dan kolay olanı okuyun.”⁶⁸ Ayeti ile “Fatıha sız namaz yoktur.”⁶⁹ “Kıraat sız namaz yoktur.”⁷⁰ Hadislerde ki ifadeler umum mana barındıran ifadeler kıraatin herkese farz olduğuna delalet eder.⁷¹

2. Ebu Hureyre’ nin Hz. Peygambere Merfu’ olarak dayandırdığı bir rivayette, her kim namaz kılar namazında ümmü’l Kur’an eksikse namazı tamam olmamıştır. Râvi diyor ben dedim ki ya Ebu Hureyre! ben bazen imamın arkasında namaz kılıyorum. (yani nasıl okuyacam demek istemiş). O da benim kolumu sıktı “sen de Fatıha’yı içinden oku ya Farisi” dedi.⁷²

3. Ubade b. Sabit, Hz. Peygamber sabah namazını kıldı. Kıraat ona ağır geldi. (Başkası da onunla beraber okudu.) Namaz bitince, “bakıyorum siz imamın arkasında kıraat yapıyorsunuz.” Ubade, dedi ki biz, evet ey Allah’ın resulü vallahi okuyoruz, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), “Ummü’l Kur’an’dan başkasını okumayın. Çünkü onu okumayanın namazı yoktur.”⁷³

Yukarda ifade zikredilen, “Kur’an’dan kolay olanı okuyun.”⁷⁴ Ayeti ile “Fatıha sız namaz yoktur.”⁷⁵ “Kıraat sız namaz yoktur.”⁷⁶ Hadisleri umum mana ifade eden naslardır. Tek başına namaz kılan ile imama uyararak namaz kılana da şamil gelmektedir. Umumundan çevrilebilmesi için en az bu kuvvette nas bulunmalı ki tahsis edilebilsin. Bu açıdan Şafiilere göre Fatıha’yı umumdan kaldırıp imama has kılmak için zikredilen delillere mukabil delil yoktur.⁷⁷

Bu son iki hadiste me’ mûmun kıraatine delalet etmektedir. Tek

⁶⁸ Muzemmil, 20

⁶⁹ Buharî, Sahihî’l Buharî, Kitabu’l âzan, 92; Müslim, *Sahihî Müslim*, 394

⁷⁰ Müslim, *Sahihî Müslim*, 396

⁷¹ İmam Nevevi, *Mecmu’*, 3/366; Şeltût, *Mukarenetu’l Mezahib*, 44

⁷² Ebu Davûd, *Süneni ebi Davûd*, 135

⁷³ Ebu Davûd, *Süneni ebi Davûd*, 135

⁷⁴ Muzemmil, 20

⁷⁵ Buharî, Sahihî’l Buharî, Kitabu’l âzan, 92; Müslim, *Sahihî Müslim*, 394

⁷⁶ Müslim, *Sahihî Müslim*, 396

⁷⁷ İmam Nevevi, *Mecmu’*, 3/366; Şeltût, *Mukarenetu’l Mezahib*, 44

başına kıraat yaptığı gibi imamla beraber kıldığında da kıraatin farz oluşu devam etmektedir.⁷⁸

Şafîî'ler ayrıca kıyas delili olarak da nasıl ki diğer rükünler farz olup namaz kılan kişiden ne tek başına ne de cemaat halinde sakıt olmuyorsa aynı şekilde kıraatte, bir rükün olup me'mûmdan sakıt olmamaktadır.⁷⁹ Şafiilerin dayandıkları delilleri yukarda zikrettikten sonra Şafiiler, muhalifleri tarafında delil olarak zikrettikleri, "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olununuz.⁸⁰ Ayeti kerime ile alakalı değerlendirmelerini şu şekilde zikredebiliriz.

Bu ayetin, namazda kıraat yapılmayıp imama kulak verilmesi şeklinde değerlendirip Şafîî'leri eleştirenlere Şafîî'ler, bu ayetin konusunun üç farklı durum için olabileceği, yoksa muarızların ifade ettikleri kıraat ile alakalı olmadığını ifade etmişlerdir.⁸¹

1. Bu ayetin namazla alakalı olmayıp hutbe ile alakalı nazil olduğunu, hutbe okunurken dinlemenin gerekli olduğunu ifade için nazil olmuştur.⁸²

2. Bu ayetten kasıt sessiz okunması gereken yerde cehri okunduğundan dolayı gelen bir yasaktır.⁸³ Ya da namazda Fatiha süresi okunduktan sonra okunacak olan kıraatin yapılmasını yasak kılmak için nazil olmuştur. Bu ayet Fatiha için olamaz, çünkü Fatiha' sız namazın olmayacağını hadisi şerifler beyan etti.⁸⁴

3. İbn-i Mes'ûd anlattığına göre namazda sahabeler birbirlerine selam verirlerdi bu ayet, bu durumu yasaklamak için nazil olmuştur.⁸⁵

⁷⁸ Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahî*, 45

⁷⁹ İmam Nevevi, *Mecmu'*, 330; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahî*, 45

⁸⁰ A'raf, 7/204 وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

⁸¹ Ebu Huseyin Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el- Basrî el- Bağdadî(ö. h 450), *Havi'l Kebir*, (Daru'l kutubi'l ilmiyye, Beyrût, 1419/1999), 2/142

⁸² Ebu Huseyin el- Basrî, *Havi'l Kebir*, 2/142

⁸³ Ebu Huseyin el- Basrî, *Havi'l Kebir*, 2/142

⁸⁴ İbn-i Abdi'l Berr(ö. h 463), *İstizkâr*, 1/367

⁸⁵ Ebu Huseyin el- Basrî, *Havi'l Kebir*, 2/142-143

Şafii'lerin delillerine gelen eleştirileri şöyle ifade edebiliriz;

Şafii'lerin, "Kıraat sız namaz yoktur."⁸⁶ Umum ifade eder, tek başına kılan veya imama uyan bütün herkese şamil geldiğini ifade ettikleri bu gibi hadislerin muarızları tarafından ileri sürülen, İbn-i Ömer' den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Her kim imamın arkasında namaz kılsa imamın kıraati, onunda kıraati sayılır".⁸⁷ Manasında ki hadisler le çelişmediğini, aksine Şafiilerin ileri sürdükleri hadisin, imamın kıraatinin me'mûmun kıraatinin yerine kaim olup olmayacağına dair bir delil teşkil etmiyor. Bu sebeple imamın kıraati Me'mûmun kıraati yerine geçmiyor herkes kıraat yapmalıdır görüşü kabul edilemez.⁸⁸

Namaz da mutlak kıraatin yapılmasını ifade eden hadislerin yanında Cabir'den rivayet edilen şu hadis; "Her kim namaz kılar, imamın arkasında olması hariç namazında ümmü'l kitap(Fatiha) yoksa namazı eksiktir."⁸⁹ İmamın arkasında olması hariç kaydı ile me'mûm olmayana hamledilir.⁹⁰

Şafii'lerin sunmuş oldukları kıyas ise nassın karışımında hükmü yoktur, çünkü nas kıraate kulak verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁹¹

Bu sebeple imama uyararak namaz kılan kişinin kıraat yapmaması namazına zarar vermeyip imamın kıraati aynı zamanda kendisi içinde kıraat sayılmaktadır.

Netice itibari ile Şafiiler, umumi mana barındıran mezkûr ayet ve hadisler, cemaatle kılınan namazlarda Fatiha'dan başkasının okunmamasına dair rivayet edilen hadislerden ve kıyas delilinden hareketle tek başına veya imam uyararak kılınan bütün namazlarda,

⁸⁶ Müslim, *Sahihi Müslim*, 396

⁸⁷ Darekutnî, *Süneni Darekutnî* ,2/260, 1502

⁸⁸ Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ekmeleddin el- Babertî(ö. h 786), *el- inaye şerhu'l Hidâye*,(Daru'l Fikr, Lübnan, 1389/1970), 1/339

⁸⁹ Muhammed b. isa et-Tirmizî,(ö. h 279), *Süneni Tirmizî*, (Mustafa elbani el-Halebi, Mısır, 1395/1975), Kitabu' Sâlât, 109

⁹⁰ Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahib*, 48

⁹¹ Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahib*, 48

kıraatin farz olduğu aksi halde namazın batıl olacağı görüşünü savunur.

2.2.4. Hanbeli Mezhebi

Hanbeli mezhebi Şafii ve Maliki mezhebinde olduğu gibi farz olan kıraatin Fatıha olduğunu, tek başına namaz kılanın ve imam olan kişinin Fatıha'yı okuması aksi halde namazın makbul olmayaçağını ifade ederler.⁹²

Me'mûmun durumu ile alakalı Hanbeli mezhebi Maliki mezhebinin ortaya koyduğu delilleri savunmaktadır. Maliki mezhebinde olduğu gibi açık namazlarda kıraatin yapılmaması gerektiğini savunan Hanbeli mezhebi, gizli namazlarda veya namaz açıktan olup imamın uzak olması vb. sebeplerden dolayı sesinin işitilmemesi veya herhangi bir sebepten dolayı açık namazlarda sesli kıraat yapmaması durumunda me'mûm tarafından kıraatin yapılması sünnettir.⁹³

Hanbeli mezhebinin delil getirdiği "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunacaksınız."⁹⁴ Ayetin mutlak olarak cehri namazlarda kıraati dinlemenin vacipliği ile alakalı olup, imamın sesinin gelmediği veya sukut ettiği yerlerde me'mûmun kıraat yapmasının sünnet/mustahap olduğu görüşlerine ters düşmektedir, şeklinde Hanbeli mezhebi eleştirilmektedir.⁹⁵

Sonuç olarak Hanbeli mezhebi Maliki ve Hanefilerin delillerini savunup, cehri namazlarda kıraatin me'mum tarafından yapılması noktasında onlarla aynı görüşü paylaşırken gizli namazlarda ve imamın sesinin gelmediği sesli namazlarda me'mûmun kıraat yapmasının muhtahab/sünnet olduğu görüşünü savunur.

2.2.5. Mutakaddim ve Muasar Bazı Âlimlerin Tercihî

Bu konuda birbiriyle taarruz halinde olan pek çok hadis vardır.

⁹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/147

⁹³ Ebu'l Kasım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hirakî, *Muhtasaru'l Hirakî*, (Daru-s Sahabe, 1413/1993), 24; Ez-Zuhaylî, *Fıkhü'l İslâmî ve Edilletihî*, 2/838

⁹⁴ A'raf, 7/204

⁹⁵ Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahib*, 48

Kimileri bir kısmını zayıf görürken, kimileri de sahih görmüşlerdir. Ortaya konulan her nas başka bir grup tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Her mezhep kendi görüşünü destekleyen nasları ifade edip, diğer nasları eleştirmişlerdir. Bu mezheplerin içinden ve son dönem âlimlerinden aşağıda isimleri zikredilen âlimler, bu nasların delil olarak kabul edileceğini, birilerini terk edip diğerlerine sarılmanın uygun olmayacağını ve bu deliller konusunda Cem ve telif⁹⁶ yapılmasını uygun görmüşlerdir.

Kıraatin farz olduğuna delalet eden “Kur’an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunasınız.”⁹⁷ Bu ayet ile bu ayeti destekleyen hadisler, kıraatin her namaz kılana farz olduğu görüşü destekleyecek şekilde gelen umumi ifadelerdir. Ancak umumi ifadeleri tahsis eden, İmran b. Huseyn’ den nakledildiğine göre, Allah resulü öğlen namazını kılarken bir adam onun arkasında A’la süresini kıraat yapmış Hz. Peygamber (s.a.v), namazını bitirdikten sonra dönüp “hanginiz kıraat yaptınız” deyince bir adam çıkıp ben yaptım dedi. Bunun üzerine Allah resulü, “sizden biriniz benimle çekişiyor sandım” buyurdu.⁹⁸ Cabir b. Abdullah’ tan gelen rivayette Hz, Peygamber (s.a.v), “her kim namaz kılar, namazda ümmü’l Kur’an-ı okumazsa namaz kılmamış olur. Ancak imamın arkasında olursa durumu müstesnadır”. Buyurmuştur.⁹⁹ Hadisler de kıraatin her namaz kılana farz olmadığını destekleyen delillerdir.¹⁰⁰

Kıraatin me’ mûm tarafından yapılmamasını emreden ayet ve hadislerin, cehri namazlarla alakalı olduğunu, kıraatin kendisi ile yasaklandığı hadisler de aslında sessiz namazlarda, sessiz yapılması gereken kıraatin, sesli yapıp karışıklığa sebebiyet verilmesinden

⁹⁶ Deliller arasında görülen ihtilafı ortadan kaldırm için delillerden birini iptal/ilğa etmekten başka ikisiyle kendi bağlamlarında değerlendirerek amel etmektir.(Memet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 70)

⁹⁷ A’raf, 7/204

⁹⁸ Müslüm, *Sahih-i Müslüm*, 398

⁹⁹ Malik b. Enes, Muvatta, (Daru’l İhyau’t Turas el- Arabî, Beyrut, 1406/1985), Kitabu’s Sâlât, 38; Malik b. Enes, *El- Mudevvene*, 1/165

¹⁰⁰ Şeltût, *Mukarenetu’l Mezahib*, 49

dolayı yasaklanmıştır. Kıraatin me'mûm tarafından tamamen yasak olduğu anlamına gelmiyor.¹⁰¹

Ebubekir ibn-i Arabî, naslardan hareketle şunu tercih ettiklerini söylerler; Nasların umumundan dolayı gizli namazlarda kıraatin vacip olmasıdır.¹⁰² Cehri namazlarda ise üç sebepten dolayı me'mûma kıraat gerekli değildir.

1. Medine halkının ameli bu yönde olmuştur. Gizli namazlarda kıraat yapılmış cehri namazlarda kıraat yapılmayıp imamın kıraati me'mûmun kıraati yerine kabul edilmiştir.

2. "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunabilirsiniz."¹⁰³ Ayetin hükmü bunu gerektiriyor ki bu ayeti destekleyen hadislerde vardır. O hadisleri yukarda zikrettik.

3. Tercih edilen görüşün, sessiz namazlarda kıraatin yapılması sesli namazlarda ise kıraatin yapılmamasıdır.¹⁰⁴

Zihinde oluşan, acaba nasların mutlak olarak kıraat yapılması gerektiğini ifade ettiği, dolayısıyla imamın kıraatinde duraksadığı anlarda kıraat yapılamaz mı? Sorusuna da şöyle cevap verilir: imam kıraat yaparken durmak zorunda değildir. Bu sebeple farz olan bir şeyin (kıraat yapmak) farz olmayan bir şeye(kıraate duraksamaya) yüklenmesi caiz değildir.¹⁰⁵

Sonuç olarak kimi mezheplerin sebebi nüzul veya sebebi vurûd noktasındaki ihtilafın kaynaklı ya da umumun tahsisi vb. sebeplerden ötürü bazı delillerle amel edip bazılarını terk ederek farklı görüş ortaya koymuşlardır.

Said b. Museyyeb, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Salim b. Abdullah b. Ömer, Ketâde, İbn-i Şihab ez-Zuhrî, Davud ez-Zahirî, Taberî, İbn-i Mubarek, İshak, Vehbe Zuhaylî, Şeltût gibi mutekad-

¹⁰¹ Şeltût, Mukarenetu'l Mezahib, 48

¹⁰² Seyid Sabık, *Fıkhü's Sünnne*, 1/159

¹⁰³ A'raf, 7/204

¹⁰⁴ El- Kadî Muhammed b. Abdullah Ebubekir b. Arabî el- Malikî(ö. h 543), *Ahkamu'l Kur'an*,(Daru'l Kutubil İlmîyye, Beyrût, 1424/2003), 2/367

¹⁰⁵ Seyid Sabık, *Fıkhü's Sünnne*, 1/159; Ebubekir b. Arabî, *Ahkamu'l Kur'an*, 2/367

dim ve muasır âlimler bu nasların arasını cem' ve telif yapmak suretiyle tearuzu gidermeye çalışmışlardır. Bu âlimler netice olarak kıraatin, açık namazlarda me'mûm tarafından yapılmasının, zikredilen "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sussun ki merhamet olunabilirsiniz."¹⁰⁶ ayete binaen haram olduğu, gizli namazlarda ise kıraatin me'mûma vacip olduğu görüşüne varmışlardır.¹⁰⁷

Yukarda zikredilen Maliki ve Hanbelilerin görüşlerine benzer bir görüş olduğu izlenimi veren bu değerlendirmeler, Maliki ve Hanbelilerden farklı olarak açık namazlarda kıraat yapmanın haram olduğu, sessiz namazlarda ise kıraat yapmanın vacip olduğu görüşünü ortaya koyarlar. Zira Maliki ve Hanbeli mezhebine göre sessiz namazlarda kıraat yapmak müstehaptır.

Sonuç

Allah'a kulluk vazifesini yapmak için insanları yaratan Allah, nasıl kulluk yapacağını da kendisine bildirmiştir. Ancak kimi konularda Şâri' ayrıntı vermiş iken kimi konularda da ayrıntı vermeyip müçtehidin içtihadına meseleyi bırakmıştır. İbadetler konusu Şâri'in ayrıntı verdiği içtihada pek az yer bıraktığı konulardır. Bu sebeple ibadetlerin işleyiş durumunu daha çok Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünnetinden öğreniyoruz.

Konumuz olan namaz, diğer ibadetlerde olduğu gibi nasların kuvvet ve durumuna göre bir takım rükün ve şartlara sahiptir. Bu rükünlerden biri namazda kıraat meselesidir. Kıraatin rükün olduğunu gösteren pek çok hadis vardır. Ancak kıraatin ne olduğu noktasında ihtilaf edilmiştir. Hanefiler kıraatin Kur'an'ın herhangi bir yerinden okumak suretiyle gerçekleşebileceğini ifade ederken, cumhur ulema, kıraatin gelen hadislerin kuvvetine binaen Fatiha süresini okumakla ancak yerine geleceğini ifade etmişlerdir.

Tek başına namaz kılan herkese kıraatin farz olduğuna dair ihtilafa girmeyen ulema, imamın arkasında namaz kılan kişinin kıraat

¹⁰⁶ A'raf, 7/204

¹⁰⁷ İbn-i Abdi'l Berr, *İstizkâr*, 1/464; Seyid Sabık, *Fıkhü's Sünne*, 1/159; Şeltût, *Mukarenetu'l Mezahib*, 49; ez-Zuhaylî, *Fıkhü'l İslamî ve Edilletihi*, 2/838

yapıp yapmaması, yapacaksa nerede nasıl yapacağı ile alakalı ihtilafa düşmüşlerdir.

Hanefiler sesli ve sessiz hiçbir namazda me'mûm tarafından kıraatin yapılmaması, Şafii'ler ise sesli ve sessiz her namazda me'mûm tarafından kıraatin yapılması gerektiği görüşünü ortaya koyarken, Maliki ve Hanbeliler de birbirine yakın görüş beyan etmişlerdir. Sessiz namazlarda kıraatin me'mûm tarafından yapılmasının mustehap olduğunu sesli namazlarda ise kıraatin yapılmasının haram olduğu görüşünü savunmuşlardır.

Kıraatin, me'mûm tarafından yapılıp yapılmaması noktasında rivayet edilen hadislerle baktığımızda her biri tarafında delillerinin kuvvetli olduğunu görmekteyiz.

Yukarda zikredildiği üzere kimi mezheplerin sebebi nüzul veya sebebi vurûd noktasında ki ihtilaftan kaynaklı ya da umumun tahsisi vb. sebeplerden ötürü kimi delillerle amel ederek farklı görüş ortaya koymuşlardır.

Tercih edilen görüş başlığı altında incelediğimiz mutekaddim ve muasır bazı âlimler, bütün bu delilleri değerlendirip ve kendilerine göre cem' ve te'lif yöntemiyle amel edilmesi gerektiği noktasında görüş beyan ederek, sesli olan namazlarda me'mûm tarafından kıraatin yapılmaması, sesli namazlarda mutlaka kıraatin yapılması gerektiği noktasında görüş birliğine varmışlardır.

Kaynaklar

Aynî, Ebu Muhammed b. Mahmud b. Ahmed Bedruddîn. *El- Binaye Şerhu'l Hidaye*, Daru'l kutubi'l ilmiyye, Beyrût, 1420/2000.

Bâbertî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ekmeleddin. *el- inaye şerhu'l Hidâye*, Daru'l Fikr, Lübnan, 1389/1970.

Beyhakî, Ahmed b. Husayn b. Ali b. Musa Ebu Bekr. *Mârifetu's Sünen ve'l Asar Camiatud' dirasatu'l İslami Dimeşk* 1412/199.

Beyhakî, Ahmed b. Huseyn b. Ali b. Musa Ebubekir. *Sünenü'l kübrâ*, Daru'l kutubu'l ilmiyye, Beyrût, 1423/2004.

Buhari, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah. *Sahihi Buhari*, thk. Muhammed

- Zuheyr b. Nasır, Darı tûku'n necat, h,1422.
- Darekutnî, Ebu'l Hasan Ali b. Ömer el- Bağdadî. *Sünenü Darekutnî*, er- Ri- sale yayın, Beyrut, 1424/2004.
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl. *Sünenü Da- rimî*, Daru'l muğni li'n neşr ve't tevzi', Suudi Arabistan, 1214/2000.
- Ebû Cîb Dr. Sâdî. *El Kamûsû'l Fıkhi*, Dar'ul fikr, Suriye, 1408/1988.
- Ed-Dimyati, Ebubekr, *İ'netu-t Talibîn*,(Daru'l Fikr, 1418/1997).
- El- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed *el- Vesît*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim,(Daru-s Selam, Kahire, 1417).
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve hukuk terimleri*, Ensar neşriyat, İstanbul, 2005.
- Er-Reb'î Ali b. Muhammed, *et-Tebşire* (Vizarteu'l Evkaf ve Şûnî'l İsla- miyye, 1412/2011).
- Ez-Zuhaylî, Vehb b. Mustafa. *Fıkhu'l islamî ve edilletühü*, Daru'l fikr, Dimeşk, h.1433.
- Hanefî, Osman b. Ali b. Muhcin el- Bâri' Fahrud-din ez-Zeyleî. *Tebyinu'l Ha- kaik âlâ şerhi kenzu dekâik*, Matbaatu'l kübra el- Emirî, 1313.
- Havva, Said. *el-Esas fi-s Sünne ve Fikhihi*, Daru'l Selam, 1414/1994.
- Hirakî, Ebu'l Kasım Ömer b. Hüseyin b. Abdillah. *Muhtasarı'l Hirakî*, Daru- s Sahabe, 1413/1993.
- İbn Hummam, İmam Kemaleddin Muhammed b. Abdu-l Vahid es-Sivasî. *Fethu'l Kâdîr*, Daru'l fikr, Lubnan,1389/1970.
- ibn Kudâme, Muvaffukuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mu- hammed. *el- Muğnî*, Daru'l alimî'l Kutub, Riyad, 1417/1997.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. yezid el-Kuzûyinnî. *Süneni İbn Mâce*, thk. Şuâyb el- Arnavût, Daru-r Risale-l Alemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim b. Ali Ebu-l Fadl Cemaluddin el- En- sari. *Lisanu'l Arab*, Daru'l sadir, Beyrût, 3. Baskı, h. 1414.
- ibn Rüşd, El- İmamı'l Kâdî Ebi'l Velid Muhammed b. Ahmed el- Kurtubî. *Bidayetü'l Muctehid ve Nihayetü'l Muktesid*, Naşirün yayın, Beyr'ut, 1463/2015.
- İbn-i Abdî'l Berr, Ebû Amr Yusuf b. Abdullah Abdullah. *İstizkâr*, Daru'l

- Kutubî'l İlmiyye, Beyrût, 1421/2000.
- İbn-i Abidin, Muhammed Emin b. Amr b. Abdulaziz Abidin ed- Dimeskî el- Hanefî. *Reddu'l Muhtâr alâ durri'l Muhtâr*, Daru'l fikr, Beyrût, 1386/1966.
- İbn-i Arabî, Ebubekir el- Kâdî Muhammed b. Abdullah el- Malikî. *Ahkamu'l Kur'an*, Daru'l Kutubil İlmiyye, Beyrût, 1424/2003.
- İbn-i Enes, Malik. *El- Mudevvene*, Daru'l kutubi'l İlmiyye, 1415/1994.
- İbn-i Enes, Malik. *Muvatta*, Daru'l İhyau't Turas el- Arabî, Beyrut, 1406/1985.
- İbn-i Hanbel, Ahmed. *Musnedi imam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavut vd. Risale yayın, 1421/2001.
- Kâsânî, Alaeddin Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed. *Bedâiu-s Sanâi' fi tertibi-ş Şerâi'*, Daru'l kutubi'l ilmiyye, 1406/1986.
- Kayapınar, Hüseyin. *Lâhik*, DİA, Ankara.2003.
- Kurtubî, Ebu Amr Yusuf b. Abdullah en- Nemirî. *el- Kafî fi fikhi ehli medine*, Riyad yayın, Suud, 1400/1980.
- Maverdî, Ebu Huseyin Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el- Bağdadî. *Havi'l Kebir*, Daru'l kutubi'l ilmiyye, Beyrût, 1419/1999.
- Merğînânî, Ali b. Ebû Bekr b. Abdullah el-Celil. *el- Hidâye fi şerhi bidâye*, Daru'l ihya turasi'l arap, Beyrût , thk. Talal Yûsuf, h.1431.
- Molla Husrev Muhammed b. Feramirz (ö.h.880), Dureru'l Hukkam Şerhu Ğureru'l Ahkam, (Daru İhyai Kutubi'l Arabiyye),
- Nesâî, Ebu Abdurrahman. *Sünenü Nesâî*, thk. Abdulfettah ebu Gudde, İslami yayınlar yayını, Haleb,1406/1986.
- Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyididin Yahya b. Şeref. *Mecmu' Şerhu Muhezzeb*, Daru'l Fikr.
- Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyididin Yahya b. Şeref. *Ravdatu-t Talibin ve Umdetu'l Müftîn*, Mektebu'l İslam, Beyrut.
- Sabık, Seyid. *Fıkhü's Sünne*, Daru'l kitabî'l arabî, Beyrut, 1397/1977.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Şemsu'l eimme. *el-Mebsût*, Dar' marife, Beyrut, 1414/1993.

Sicistânî, Ebu Dâvûd Süleyman b.Aşas el- Ezdi. *Sünenü ebi Davûd*, thk. Şuâyb el- Arnavût, Daru-r Risale-l Alemiyye, 1430/2009.

Şafîî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman. *El- Umm*, Daru'l maarife, Beyrut, 1410/1990.

Şeltût, Muhammed Mahmud ve Muhammed Ali es- Sâysis, *Mukarenetü'l me-zahib fi-l Fikh*, İrşâd yayın, İstanbul, 1439/2018.

Şirazî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf. *Muhezzeb*, Daru'l Kutub'il İlm-iyye.

Tirmizî, Muhammed b. İsa. *Sünenü Tirmîzî*, Mustafa elbani el-Halebi, Mısır, 1395/1975.